

Juan Alfaro

KRŠĆANSKA VIZIJA LJUDSKOG NAPRETKA

1. Krist je dao Crkvi misiju da spasi čovjeka, i to današnjega čovjeka u današnjemu svijetu. Stoga se ona mora interesirati za temeljne realnosti današnjega čovjeka: za njegov napredak u svijetu, za njegovo djelo u svijetu, za njegovo povijesno dozrijevanje u vremenu. Dužnost spasavanja čovjeka predstavlja dužnost zauzimanja za njegov napredak u svijetu. Ona, prije svega, mora pomagati čovjeku da shvati smisao svoga rada na preobrazbi svijeta i na gospodarenju nad svijetom, tim čovjekovim naporom da na osobnom, društvenom i povijesnom području postane više čovjekom. U samoj su kršćanskoj poruci sadržane temeljne datosti koje Crkvi omogućuju da pouči čovjeka o smislu njegova djelovanja na preobrazbi svijeta. Međutim, to nije dovoljno. Potrebno je izraditi teologiju ljudskog napretka. Bez teološke vizije ljudskog napretka Crkva se neće moći snaći u konkretnom izvršavanju svoga poslanja da spašava današnjega čovjeka.

Kršćanska objava pruža teološkoj refleksiji (teološkom razmišljanju) tri temeljne datosti: *Bog Saveza stvorio je svijet za čovjeka i čovjeka je stvorio da preobrazi svijet; cilj svijeta, čovjeka i njegove povijesti je uskrslu Krist; eshatologičnost je egzistencijalna dimenzija čovjeka, njegova svijeta i njegove povijesti.* Saborska konstitucija *Gaudium et Spes* i papina enciklika *Populorum Progressio* izgradile su na tim trim datostima prve obrise teologije ljudskog napretka. U našem ćemo razmišljanju razglobiti ljudski napredak pod antropološkim, kristološkim i eshatološkim vidom.

Juan Alfaro SJ vodeći je španjolski teolog, prof. dogmatike na Papinskom sveučilištu Gregorijani u Rimu od 1952. g. Na istom sveučilištu vršio je od g. 1964—1970. zadaću generalnog prefekta studija. Objelodanio je mnogo teoloških knjiga kao i člana po međunarodnim časopisima. Skupa s K. Rahnerom i drugima bio je direktor novog teološkog leksikona *Sacramentum mundi*; sudjeluje u novoj dogmatici *Mysterium mundi*; član je direktivnog vijeća časopisa *Concilium* u kojem i češće surađuje. Uskoro će u nizu Biblioteke Obnovljenog života izaći u hrvatskom prijevodu njegova knjiga *Teologija ljudskog napretka*, prevedena već na nekoliko jezika. Tom prigodom poslao nam je autor i ovaj članak za naš časopis.

2. Čovjek je »duh u svijetu«. Stoga je pozvan da upozna i preobrazi svijet kako bi postupno njime zagospodario, a svoj duh, svijest o samom sebi, o svojim stvaralačkim mogućnostima i svojoj slobodi što više razvio.

Svijet zahtijeva čovjekovu prisutnost na zemlji kako bi djelovanjem ljudskog duha neizmjerni potencijal svojih energija izdigao na višu razinu. Pojava čovjeka u svemiru predstavlja *drugo stvaranje* samoga svemira, koji čovjek svojom slobodom i neograničenom stvaralačkom moći oslobađa nužnosti mehanizma njegovih zakona.

Čovjekova prisutnost u svijetu daje smisao opstojanju svijeta: *čovjek je smisao svijeta*. Unutarnja usmjerenost svijeta prema čovjeku predstavlja najdublju dimenziju svemira; »biti svijet« i »biti za čovjeka« jedno je te isto. Sam stvaralački Božji čin, koji je postojanju svijeta imanentan, usmjeruje to postojanje prema njegovu vrhuncu u čovjeku kao prema novoj točki s koje će krenuti nova ekspanzija svijeta. Čovjek određuje sudbinu svijeta, on mu daje odnos prema Bogu. S druge strane, svijet je apsolutno nuždan da čovjekov duh uzmogne doći do svijesti samoga sebe, razviti snagu stvaralačke refleksije, koja je ukorijenjena u njegovoj svijesti, porasti u slobodi. Čovjek ne može napredovati kao čovjek, ako svoj duh ne utiskuje u materiju. Učinak preobrazbe svijeta, koju vrši čovjek, jest postupna hominizacija čovjeka samoga i svijeta.

Čovjek nije primio poslanje da preobražava svijet vanjskim Božjim nalogom nego to poslanje proizlazi iz samog njegova bića kao »duha u svijetu«. To je poslanje sadržano u samom stvaralačkom Božjem činu svijeta za čovjeka i čovjeka za svijet. Svijet i čovjek ne stvaraju međusobne odnose. Ti su odnosi dani već stvaranjem svijeta za čovjeka i čovjeka za svijet. Poslanje preobražavanja svijeta čovjeku se apsolutno nameće, jer se temelji na međusobnom odnosu »čovjek-svijet«. Taj odnos nije stvorio ni čovjek ni svijet nego je dan dubinama bitka jednoga i drugoga. Taj međusobni odnos pretpostavlja transcendentni temelj svijeta i čovjeka, koji nazivamo Bogom. Preobražavanjem svijeta čovjek ispovijeda vjeru da je Bog stvorio svijet i čovjeka, jer to djelovanje nije ništa drugo nego ispunjanje Božjeg određenja, koje je istovetno s Božjim stvoriteljskim činom. Preobražavanje svijeta je moralno dobro djelo ne tako da mu čovjek *odaje* nakanu da njim želi ispuniti Božju volju, nego tako da nakanu ispuniti Božju volju *preuzima* iz samog djela koje čini i iz njegova nutarnjeg smisla. Svaki čovjek koji se u dubinama svoga bića osobno opredjeluje za poslanje preobražavanja svijeta kao za apsolutnu vrijednost, stvarno prihvaća Boga za nutarnji temelj te vrijednosti pa makar na razini kategorijalne spoznaje, tj. misaono razlučene, bez svoje krivnje, i ne znao da se taj temelj zove Bog.

3. U svijetu i po svijetu čovjek ostvaruje svoj bitni odnos prema drugim ljudima. Komunitarna (društvena) dimenzija čovjekove opstojnosti nerastavna je od njegove dimenzije »biti u svijetu«. Prisutnost »drugoga ja«, bitno uključena u postupnu preobrazbu svijeta, unosi

u odnos čovjeka prema svijetu novu dimenziju transcendencije. Svaki je čovjek za svakoga čovjeka vrijednost, koju treba prihvatiti u njoj samoj i radi nje same (neovisno o kakvoj prigodnoj okolnosti). Svaki čovjek zahtijeva od svakoga čovjeka apsolutno poštivanje i ljubav. Prihvaćanje drugoga zbog njega samog znači priznanje da on »mora biti«, da mu se mora priznati pravo na opstojnost i da nije slučajno tu. To je prihvaćanje istina koja u samoj sebi ima jamstvo i opravdanje. Nikada neće biti dopušteno »drugoga« pretvoriti u sredstvo za postizavanje svog osobnog dobra (svojih ideja i svojih interesa) ili ga kao stvar upotrijebiti za ljudski napredak jer bi to značilo osobu svoditi na razinu stvari, što znači njezino razaranje.

Čovjekova osobna svijest zahtijeva međusobne odnose, a čovjekovo djelovanje kojim preobražava svijet te odnose uključuje. Stoga se čovjek, nalazeći se pred čovjekom, nalazi pred apsolutnom vrijednosti. Tu vrijednost ne stvara on, nego mu se nameće sama sobom, jednostavno time što je čovjek osoba. Apsolutna vrijednost svakoga čovjeka za svakoga čovjeka i za ljudsku zajednicu (i obratno) može imati svoj temelj i izvor samo u Apsolutnoj Osobnoj Vrijednosti. U sobi drugoga, Božjoj slici sposobnoj da stupi u neposredni dijalog s Apsolutnim, čovjek se susreće s otajstvom Boga kao Osobnom Prisutnošću.

Unutarnja usmjerenost svijeta i njegove preobrazbe sa strane čovjeka prema napretku ljudske osobe i ljudske zajednice zahtijeva od svakoga čovjeka da se svojim djelovanjem na preobrazbi svijeta odluči za Apsolutno i Cjelokupno, što uključuje, iako ne dovoljno jasno izraženo, prihvaćanje Osobnog Transcendentnog Bića.

Preobražanje svijeta po svojoj naravi smjera na dobro cijele ljudske zajednice. I to ne zato jer svemir nije dan na upotrebu samo jednom čovjeku ili samo jednoj skupini ljudi nego ljudskoj zajednici nego zato jer ostvarivanje samog čina svakog čovjeka na preobrazbi svijeta uključuje unutarnju naravnu ciljevitost toga čina koja nije ništa drugo nego dobro čovječanstva ili »biti u službi čovječanstva«. Sebično ograničavanje i stavljanje preobrazbe svijeta u isključivu službu pojedinca suprotno je unutarnjem smislu samog preobražavanja koji mu je utisnuo Stvoritelj.

4. U onolikoj mjeri u kolikoj čovjek po gospodarenju svijetom razvije snagu svoga duha raste u spoznaji samoga sebe i svoje oslobode. Kao afirmacija čovjekove moći napredak sobom nosi napast da čovjek zaniječe transcendentnu dimenziju upisanu u samom čovjekovu činu koji djeluje na svijet. Čovjek dolazi u napast da zaniječe svoju ovisnost o Stvoritelju i o odnosu po kojem je njegovo djelovanje na preobražavanju svijeta upravljeno na služenje čovječanstvu. Čovjek je sposoban da se slobodno zatvori međuljudskom horizontu u svojoj sebičnosti izvrćući tako objektivni smisao svoga rada na preobrazbi svijeta. Međutim, to je grijeh koji se sastoji u nijekanju istinskog napretka osobe i ljudske zajednice. Kad se gospodarenje svijetom iskristalizira u suparničke strukture tlačitelja i potlačenih, eksploatatora i eksploatiranih, bogatih i glad-

nih, moćnih i bespomoćnih, bilo na razini skupine ili naroda, »griješ svijeta« izranja na površinu u svojem najstrašnijem obliku.

5. Otajstvo Krista daje ljudskom napretku novi smisao, jer ono stvara novu egzistenciju u cjelovitosti čovjeka ukoliko je »duh u svijetu«, tj. na temelju njegova osobnog odnosa prema Bogu kroz njegov odnos prema svijetu i ljudskom rodu u povijesti čovječanstva i svijeta. Postavši po utjelovljenju čovjekom i dosižući po Smrti i Uskrsnuću svoju ljudsku puninu (to su tri faze jednog te istog misterija, koji je jedincat i neponovljiv), Sin je Božji postao članom i okupljajućim središtem čovječanstva, njegova svijeta i njegove povijesti. Odsada su sudbina čovjekova i sudbina svijeta kao i smisao povijesti pritetjelovljeni sudbini Kristovoj. Oni su osmišljeni i »ociljeni« namjenom da sudjeluju u Kristovoj slavi. Utjelovljenje svojom transcendencijom i svojom korijenskom imanencijom paradoksalno predstavlja apsolutnu milost, koja je izvan svih zahtjeva svijeta i čovjeka, kao i jedinu puninu čovjeka i svijeta kao takvih. Darovima svoga Duha koje dijeli Crkvi proslavljeni Krist, unutarnjim zovom poziva sve ljude i svakog pojedinog čovjeka da uzme učešća u njegovoj Slavi, u slavi Božjega Sina koji je postao čovjekom (Vat. II). Taj zov pripada najdubljoj dimenziji ljudske egzistencije (»kristični egzistencijal«). Kristova milost ne znači samo unutarnji poziv na djetinju intimnost s Bogom (i konačno na gledanje Boga licem u lice) i na ljubav među ljudima, nego je ona također životni princip našeg tjelesnog uskrsnuća.

Teologija je bila zaboravila na temeljnu datost kršćanske vjere koju je inače sv. Pavao i sv. Ivan ovako naglasio: čovjek je pozvan na cjelovitu puninu svoga bića kao »tijelo-duh«, kao »duh u svijetu«. Kristova je milost namijenjena najprije čovjeku. Ali u čovjeku i po čovjeku ona dodiruje svijet. Određujući posljednji smisao čovjekova bivanja, uzeta cjelovito kao tjelesno-duhovnog bića, pa prema tome i u vezi s vidljivim svijetom, milost time određuje posljednji smisao i samog svijeta i same povijesti. Svršnost po kojoj je čovjek upravljen na sudioništvo u Kristovoj slavi uključuje u sebi krističnu svršnost svijeta. Bitak svijeta po svojoj najdubljoj dimenziji sastoji se u »biti za čovjeka«. No čovjek ne postoji drukčije nego kao onaj koji je usmjeren na Krista. Dosljedno, ni svijet ne postoji drukčije nego kristolikim čovjekom usmjeren prema čovjeku par excellence: Kristu. Tako dolazimo do kristične svršnosti svijeta darovane mu utjelovljenjem, smrću i uskrsnućem Božjega Sina a da se pri tome ne utječemo kakvim mitskim predodžbama. Milost zalazi u dubine čovjekove duhovnosti. Budući da je čovjek »duh u svijetu«, milost kroz čovjekov duh dopire do dubina svijeta po kojima je svijet upravljen na čovjeka. Bitak svijeta kao i bitak čovjeka uzdržava na njegovu najprisnijem nivou usmjerenost prema slavi Kristova uskrslog bitka. To znači da je preobrazba svijeta, dobivena čovjekovim kristolikim djelovanjem, učestvovanje u Kristovoj slavi i da je izraz te slave. Bolje: ona je priprava i predradnja za Kristovu slavu. Čovjekov napredak dobiven preobrazbom svijeta i čovjekovom poviješću dobio je novu i konačnu dimen-

ziju, krističnu dimenziju. Odsada su napredak i povijest uvedeni u njihovu apsolutnu puninu: Krista.

»Kristični egzistencijal«, koji postoji u svakom čovjeku, daje nov smisao komunitarnoj dimenziji čovjekova djelovanja kojim preobrazuje svijet. Međuljudski odnosi dobivaju nov stupanj dubine. Postaju kristološki. Matejeva formula Mt 25, 44 (»što god učinite jednom od moje braće meni ste učinili«) ne izražuje prije svega zapovijed, nego stvarnost. Teza klasične katoličke teologije prema kojoj ljubav prema čovjeku jest ljubav prema Bogu posve je vjerna biblijskoj datosti, a u misli i životu današnjeg vjernika zauzima prvorazredno mjesto. Ljubav i nesebična služba čovjeku jedini je autentičan način služenja Bogu. Pri svjetlu Kristova otajstva i njegove milosti objektivan smisao djelovanja na preobrazbi svijeta kao priloga službi čovječanstva dobiva beskrajnu perspektivu. To preobražavanje svijeta postaje izgradnja Crkve, čovječanstva kojemu je duhovna glava Krist. Stoga poslanje za reformiranje ekonomsko-socijalnih struktura kako bi čovjekovo preobražavanje svijeta postiglo opće važnu vrijednost u prilog ljudske zajednice nije profano poslanje nego kršćansko i crkveno. To je kršćanska ljubav na svom vrhuncu. Zbog istog razloga zavjera šutnje ili očito poistovećivanje sebe s nepravdnim ekonomsko-socijalnim strukturama, bilo u prošlosti bilo još danas, predstavlja »veliki grijeh Crkve«. Šteta da Crkva Drugog vatikanskog sabora nije ispovjerala taj »peccatum ad mortem«, najoprečniji biti kršćanstva: ljubavi prema Bogu i ljubavi prema ljudima (1 Jo 3, 13—20; 4, 7—21).

6. Ako je stvaranje svijeta usmjereno prema Kristu i ako je odnos čovjeka prema svijetu, ljudima i Bogu određen »krističnim egzistencijalom«, postavlja se problem: koji se odnos nalazi između ljudskog napretka i Kristova kraljevstva, između povijesti čovječanstva i povijesti spasenja?

Da se sa sigurnošću riješi taj problem, potrebno je na stvar gledati s autentične točke gledišta, tj. s odnosa svijeta i čovjeka prema Utjelovljenju. Moramo dopustiti da niti stvaranje svijeta niti stvaranje čovjeka ne zahtijeva po sebi utjelovljenje Božjega Sina. I neograničeni dinamizam svijeta, kao i njegova bitna usmjerenost prema čovjeku neovisni su od Krista i imaju po sebi svoj smisao neovisno od utjelovljenja. Utjelovljenje ne zadire u zakone čovjeka prema svijetu niti u zakone čovjekova napretka. Povijest čovječanstva i povijest spasenja različne su ne samo zato što grijeh ne dopušta njihovo poistovećenje (GS 40), nego zato što se ljudska povijest po samoj sebi ne može izdići iznad vremena te se orijentirati prema učešću u Božjoj vječnosti. Njezino se trajanje kao trajanje jednog stvorenja vlastito materijalnom svijetu i čovjeku kao »duhu u svijetu« sastoji u pokretu prema trajanju, doduše, bez kraja, ali ne prema trajanju »izvan i iznad vremena«. Ljudski napredak, promatran pod vidom razvitka naravnog čovjekovog dinamizma, bitno usmjerena na svijet, nije povijest spasenja. Ali odmah treba reći da je takvo promatranje čovjekova napretka, makar bilo zakonito i nužno, ipak nedovoljno i apstraktno. Svijet i njegovo preobražavanje sa strane čovjeka za čovjeka

su. No on ne postoji drukčije nego pozvan na sudioništvo u Kristovoj slavi. Taj »kristični egzistencijal« čovjekovu djelovanju na preobražavanju svijeta i stvaranju povijesti daje »najdublji smisao« (GS 40). Taj se smisao sastoji u tome da čovjeka dovede konačnoj punini po sjedinjenju sa slavnim Kristom, tj. gledanju Boga i čovjekovu komunitarnom i kozmičkom izrazu. Čovjek u milosti svojim djelovanjem sprema i provodi konačnu »integraciju« svijeta i čovjeka u Kristovu slavu. Pozitivno pridonosi spasenju svijeta i svome vlastitom spasenju.

Ako se najdublji smisao čovjekova napretka nalazi u njegovu eshatološkom uvrštavanju u Kristovu slavu, povijest čovječanstva i povijest spasenja ne odvijaju se rame uz rame. Ljudski napredak nije neutralna dimenzija povijesti spasenja, nego je uključen i uklopljen u nju. To da je svrha povijesti prisutna u samoj povijesti temelji se na cjelovitosti Kristova otajstva i na aktuelnom učešću čovjeka (i svijeta po čovjeku) u tom otajstvu posredništvom Kristova Duha, koji je u Crkvi. Svojim proslavljenim bitkom izvan vremena i izvan povijesti, Krist čovjek je Apsolutna Budućnost vremena i povijesti. Svojim je duhom stvorio u čovjeku, u njegovoj povijesti i u njegovu svijetu životni pokret prema eshatološkoj punini, tj. prema sjedinjenju s vječnim Bogom i zajedničkom životu s cijelim čovječanstvom i svijetom. Čovjek ne dolazi do svoje punine neprestanim, nikad zaustavljenim napredovanjem, pomoću kojeg bi zagospodario svijetom i svojom poviješću. On dolazi do nje milošću Apsolutne Budućnosti, koja je Krist i koja može završno spasiti čovjeka i njegovu povijest. Samo kršćanska nada daje posljednji smisao svijetu, čovjeku, njegovu preobražavanju svijeta i njegovoj povijesti.

Pomanjkanje poduzetnosti u preobražavanju svijeta i usavršavanju čovjeka kao čovjeka predstavlja viziju »razutjelovljenog« kršćanstva, tj. shvaćanje koje zaboravlja da je vlastiti smisao kršćanstva otajstvo Krista kao Sina Božjega, koji je postao čovjekom, i koje zaboravlja tjelesnu i eklezijalnu dimenziju milosti kao darivanja i objavljivanja Boga u Kristu po Duhu. Punosvjesno kršćanstvo mora svoju poduzetnost u čovjekovu napretku po preobražavanju svijeta doživljavati kao eshatološku nadu, tj. kao čekanje na dolazak Krista, Gospodara stvora i njegove povijesti. Poduzetnost u ljudskom napretku, u usavršavanju čovjeka u svim dimenzijama njegova bitka temeljni je oblik kršćanskog života. U tom se životu apsolutno poklapa bitak čovjeka i Kristov poziv po milosti.

Nastojanje Crkve oko napretka ljudi nije nova taktika apostolata niti jednostavno prilagođivanje novo nastalim povijesnim uvjetima, nego, prije svega, unutarnja potreba bitka Crkve koju je Krist osnovao kao opću zajednicu svoje ljubavi i kao nositeljicu poruke njegove ljubavi svim ljudima. Kršćanska poruka bez djela ljubavi bila bi protuslovlje. Postajući sve svjesnija svog poslanja u svijetu kao »sakramenta jedinstva čovjeka s Bogom i sjedinjenja svih ljudi u Kristu«, sve više shvaća da svojim djelotvornim utjecajem na poboljšanje uvjeta života svakoga čovjeka i svih ljudi mora svjedočiti (svjedočanstvo je nerastavno *aktualizacija* i izraz vlastitog bića) opću spasiteljsku ljubav Kristovu.